

הגאון רבי רפאל יצחק רייכמן שליט"א

ראש כולל ישיבת מאה שערים - ירושלים

סימן לב

בדין טעימה בכוס של קידוש ואם יש הבדל בזה בין שבת ליום טוב

בפסחים דף ק"ו ע"ז ד"ה מקדש בשם הירושלמי). ואי נימא הכי, י"ל דשפיר כתב רש"י בזה דמהני טעימת אחר, ד"ל דס"ל דקידוש יו"ט שאני. ועיין בטו"א שם (וכן בשאג"א שם) דחידוש דלרש"י אין דין יא לא מוילא דדאורייתא, ומהאי טעמא כתב רש"י "מקדש ישראל", דמפרש בעית רבא לענין יא לא מוילא בצרכת היין של קידוש היום, דהיינו צרכת היין של קידוש יו"ט, דהקידוש מדרבנן. ולפי"ז, דס"ל לרש"י דקידוש יו"ט מדרבנן, צודאי א"ש מש"כ רש"י שם דסגי בטעימת אחר, לפי"מ דכתב הפמ"ג לד' הלבוש. אמנם גם אם נימא דשיטת רש"י דקידוש יו"ט מדאורייתא, וכמו שכתבו כמה אחרונים מדבריו בשבועות דף י"ג ע"א ד"ה לא קראו (וע"ש בריטב"א, וע"ע בפרש"י פ' אמור כג, לה), הרי לפי רש"י שם בשבועות יש מקור לקידוש יו"ט שלא בלשון זמירה, והוא קרא דמקרא קודש, וא"כ י"ל דלרש"י קידוש יו"ט שאני גם לפי"ד הט"ו. ואין להקשות, דלפי"ז שוב אין לחלק בדין יא לא מוילא בין קידוש שבת לקידוש יו"ט, ומה הרוח רש"י במה שפירש בקידוש יו"ט, ד"ל דזה לא קשה כלל, דהרי מלך קרא דמקרא קודש אין חיוב מדאורייתא לקדש על היין, וא"כ אחרי שמתפלל תפילת יו"ט י"ל דכל חיובו לקדש הוא רק מדרבנן, משא"כ בקידוש שבת דמפורש בס' הפרדס שם דקידוש על היין (או על הפת) הוא מה"מ, ע"ש.

ברם לכאורה עיקר חידושו של הטו"א בד' רש"י, דאין דין יא לא מוילא דדאורייתא, הוא שלא בירושלמי מפורש בצרכות פ"ג ה"ג. ועיין בהעמק שאלה שאלתא נ"ד שהעיר מזה, וע"ש מה שהעיר עוד בזה.

ולבאורה הי' אפשר לומר, דהא דכתב רש"י "מקדש ישראל" הוא משום האי מילתא גופא, דסובר כשיטת הגאונים דבעינן טעימת

שו"ע או"ח סי' רע"א סי"ד: אם לא טעם המקדש וטעם אחד מהמסובין כמלא לוגמיו יא וכו' והגאונים סוברים שאם לא טעם המקדש לא יא, וראוי לחוש לדבריהם, ודוקא בקידוש אבל בשאר דברים הטעונים כוס מודים הגאונים דסגי בטעימת אחר, ע"כ. ובט"ז שם בס"ק י"ח כתב דנראה הטעם דדוקא בקידוש "דבקידוש אסמכוה אדאורייתא לקדש על היין". ובלבוש כתב באופן אחר קצת, וז"ל: וכל זה דוקא בכוס של קידוש שהם דאורייתא ואסמכוהו אקרא להיות יין, עכ"ל. והפמ"ג במש"ז שם כתב ד"ל דיש נפק"מ לדינא בין הט"ו והלבוש לענין קידוש יו"ט, דלהלבוש י"ל דמודים הגאונים דסגי בטעימת אחר, לפי מש"כ המג"א בסק"א דקידוש יו"ט דרבנן, משא"כ "להט"ו י"ל די"ט נמי אסמכוהו אקרא שיהיה קידוש יו"ט איין כמש"כ א"ר אוח ג' בשם בה"ג פסח למען תזכור שבועות וסוכות וזכרת יע"ש והיינו ציין כחיד זכרו ציין לבנון", (והרמב"ם בפכ"ט מהל' שבת הי"ח כתב דקרא דזכור קאי גם על יו"ט "שכולם שבתות ה' הן").

ולפי"ז יש מקום ליישב מה שנראה כסחירה בד' רש"י, דבסוף פ"ג דר"ה דף כ"ט ע"ז בד"ה מהו כתב רש"י לענין קידוש דסגי בטעימת אחר, ולעומת זאת בספר הפרדס לרש"י (בהל' הבדלה) מפורש בדבריו כד' הגאונים דבעינן טעימת המקדש דוקא, ע"ש. (וראיתי בס' העמק שאלה שאלתא נ"ד שכתב על דברים אלו ד"כבר ידוע ומבואר דבפרדס נמלא כ"פ שלא עפ"י שיטת רש"י וז"ל. אמנם בחורי"ד בסוף פסחים ובספר המכריע סי' ע"א הביא הרי"ד מהדברים הנאמרים שם בשם "המורה בפרדס"). והנה הטו"א שם בר"ה ובס' שאג"א סי' י"ג דייק מלשון רש"י שכתב שם בד"ה מהו "מקדש ישראל" דמפרש דאירי בקידוש יו"ט, (עיין בבילה דף י"ז ע"א, וע"ע מש"כ המוס')

המקדש דוקא, וא"כ כשנא להוציא אחר בצרכה היין ובקידוש, לא סגי דלא יטעום המקדש עצמו, וע"כ נקיט רש"י בבעית הגמ' גוונא דקידוש יו"ט. אמנם להלן בדברינו יבואר בעזה"י דשפיר י"ל, דאפי' לשי' הגאונים סגי בקידוש שבת בטעימת אחרים, באופן שהמקדש עצמו אינו רוצה ללכת יד"ח בזה.

(ולבאורה, גם לפי"מ שהביאו מרש"י בשבועות שם, אכתי יש מקום לומר בשי' רש"י, דבנוסף לחיובא מקרא דמקרא קודש, יש גם חיוב מה"מ של זכירה על היין ציו"ט כמו בשבת, אלא דלכאורה לא משמע כן מדברי רש"י בשבת דף כ"ג ע"א ד"ה ובעי ברכה, ע"ש, וי"ל, ואכמ"ל).

ולענ"ד יותר נראה לומר בסתירה בד' רש"י באופן אחר. דהנה ידוע מה שעמדו האחרונים על

סתירה אחרת בד' רש"י, דבר"ה שם בד"ה מהו כתב דמה דחייב לזרך בופה"ג בכוס של קידוש הוא משום דיש חיוב לטעום מכוס של ברכה ואסור ליהנות בלא ברכה, ובעירובין דף מ' ע"ב בד"ה ליחציה כתב להיפך, דהטעימה מכוס של ברכה היא משום הברכה, דגנאי הוא לכוס שלא יטעמו ממנו שמהא ברכתו של בופה"ג שלא לצורך. (עיין ברש"ש שם בעירובין ובבית מאיר יו"ד סי' רס"ה ובקו"א לשו"ע הרב או"ח סי' רע"ב ובאפיקי יס ח"ב סי' ז').

והנה הראב"ן בעירובין ג"כ כתב בד' רש"י שם, דהא דהמזכר צריך שיטעום הוא משום גנאי כוס, עיין שם שכתב דלכן כשיש ברית מילה בט"ז או ביו"כ מהני מה שנותנים בפי חינוק הנימול מין כוס הברכה, דהא טעימת כוס ליחא אלא משום גנאי של כוס שלא יאמרו שלא לצורך היא ברכה זו, וכי חזו דטעימה ליה לחינוק ליכא גנאי, (והובאו דבריו במג"א סי' תרכ"א סק"ג). ועיין בט"ז ציו"ד סי' רס"ה סק"י שכתב ע"ד הרמ"א שם דביו"כ נוהגין ליתן לחינוק הנימול וז"ל: משמע דאין צריך כאן כדי שיעור כוס של ברכה דהיינו מלא לוגמיו, וכ"כ ב"י בסי' זה לעיל בשם הרשב"א וז"ל ששאלת כמה שיעור טעימה גבי מקדש צענין מלא לוגמיו הכא גבי שאר ברכות לא צענין מלא לוגמיו, עכ"ל, וקשה דהא ליחא באל"ח סי' ק"ז דכל דבר שצריך כוס צריך לשחות מלא לוגמיו וי"ל דהיינו מה שצריך

כוס מדברי הגמ' משא"כ כאן שאינו אלא מזד שאין אומרים שירה אלא על היין כמ"ש ב"י בשם המרדכי ועל כיוצא בזה אמר הרשב"א, עכ"ל הט"ז. אכן מדברי הראב"ן משמע דאינו מחלק בזה בין כוס של מילה לשאר כוסות של ברכה, ע"ש. וע"ע בס' העיטור בהל' מילה שכתב כעין הלשון שהביא הב"י בשם תשובת הרשב"א, ושם מפורש דס"ל דרק בכוס של קידוש צענין מלא לוגמיו ("דכתיב ביה זכור זכרהו על היין"), וכפשוטו משמעות הלשון של התשובה שהביא הב"י. (וע"ע בתוס' בשבת דף ע"ו ע"ב ד"ה ויעמוד).

ולבאורה ז"ל בשיטת הראב"ן דאמנם מטעם גנאי כוס סגי בטעימה כל שהוא, אבל בקידוש ס"ל דיש דין מיוחד של טעימת מלא לוגמיו שלא מטעם גנאי כוס, וזה ליחא בשאר כוסות של ברכה. וי"ל דכ"ה נמי לשיטת רש"י בעירובין.

והנה הרשב"ס ותוס' (בפסחים דף ק' ע"ב) ועוד ראשונים הכריחו מהא דעירובין דמה דליחא "המקדש וטעם מלא לוגמיו וכו'", לאו דוקא המקדש, דחזינן דמהני טעימת אחר. וכ"ז רק אי נימא דבקידוש אין שום דין מיוחד של טעימה, וכל דין טעימה של קידוש הוא רק מזד דין טעימה שנאמר בכל כוסות של ברכה, אבל לשיטת הראב"ן, ד"ל דהוא גם שיטת רש"י בעירובין, אין שום הכרח מהא דעירובין לענין קידוש, ושפיר י"ל דהא דליחא "המקדש" הוא דוקא, וכשיטת הגאונים.

וי"ל לפי"ז דרש"י בס' הפרדס אזיל לשיטתו בעירובין, וע"כ שפיר כתב כשיטת הגאונים, משא"כ רש"י בר"ה שם, דאינו מחלק בין קידוש לשאר מילי, וכדמפורש בלשונו שם דהטעימה בקידוש הוא משום ד"המזכר צריך שיטעום", וסובר דבשאר כוסות אין הטעימה משום גנאי כוס, לכן ס"ל דיש ללמוד מהא דעירובין דמהני טעימת אחר גם בקידוש.

שוב ראיתי צראב"ן בסוף ספרו (והובא בשאג"א סי' ס') שכתב ש"מלוה מן התורה לקדש על היין", ומשמע מדבריו שם שסובר דגם טעימת היין הוא מה"מ, ע"ש, וכ"ה בספר הפרדס לרש"י, ע"ש, (וע"ע במיוחס לרש"י בנזיר ריש דף ד'), ומבואר להדיא כמס"כ לשי' הראב"ן ורש"י

בעירובין, דנקידוש יש דין מיוחד של טעימת יין שהוא לא מטעם גנאי כוס.

והנה ראיתי להראב"ן בסוף פסחים שכתב לענין מי שגא להוציא אחרים יד"ח בליל פסח, והוא עצמו יוצא יד"ח בביתו אח"כ, וז"ל: והיכא דנריך לקדוש במרי במי ולאפקינהו ידי חובתן, ליזל בתחילה להווא ביתא דבעי לאפקינהו וליקדש להו וישמו אינהו ולא לישמי הוא, דהא דאמר המצרך נריך שיטעום לא במצרך לחודיה קאמר אלא אפילו אי טעם ליה אחר סגי בהכי, כדאמר לעיל בפרק בכל מערבין ליתביה לינוקא אחי למיסרך, טעמא דאמי למיסרך הא לאו הכי סגי בטעימת חינוק, ה"נ כי טעמו אינון סגי, עכ"ל. ולהנחבאר בשיטת הראב"ן הרי אין שום רא"י מהא דעירובין לענין קידוש, דמלד גנאי כוס שפיר י"ל דמהני טעימת אחר, ומה רא"י מזה לענין קידוש דנאמר בו דין מיוחד של טעימת מלא לוגמיו.

ולבאורה רא"י מזה למה שזידד הפמ"ג שהבאנו דקידוש יו"ט שאני, דכאן הרי מיירי בקידוש יו"ט. אלא דלפי"ז נטריך לדחוק דדברי הראב"ן לא נאמרו באופן שחל ליל פסח בשבת. והנראה פשוט בציאור ד' הראב"ן, דהנה בשו"ע או"ח סי' רע"ג ס"ד פסק המחבר דיכול אדם לקדש לאחרים אע"פ שאינו טועם כלל מכוס הקידוש, והעירו האחרונים דהרי פסק בסי' רע"א דראוי לחוש לד' הגאונים דבעינן טעימת המקדש דוקא. ונראה, דבאמת הך דין טעימה המיוחד שנאמר בקידוש לשיטת הגאונים, אינו מדיני כוס של ברכה, אלא דהוא חיוב נוסף במלות

קידוש על היין דבעינן גם טעימת יין, (ועיין בהל' הרי"ף גיאות הל' קידוש שמפורש כן, וכתב דלכך מהני לקיום דין זה גם כוס אחר שלא קידשו עליו, ובמק"א הארכתי בזה וצד' המחבר בסי' רע"א סט"ו, ואכ"מ), וחיוב טעימה זה רמיא על כל היוצאים בקידוש, אלא דכשאחד מקדש לאחרים ומוציאם יד"ח בקידוש, אמרינן דמהני לכולם גם מה שהוא טועם, אמנם כשאחד מהשומעים טועם ולא המקדש בודאי מהני טעימתו לעצמו, אבל רק לעצמו, ולא למקדש ולא לשאר השומעים. (ועיין בהגהות רעק"א שם בסי' רע"ג ובמחה"ש סי' רע"ב סק"ט. וע"ע בציאור הגר"א בסי' רע"א סי"ד ובס' דמשק אליעזר שם).

ולפי"ז פשוט, דלא בא הראב"ן להוכיח מסוגיא דעירובין דלא כשיטת הגאונים, דאין שום סתירה מהתם לשי' הגאונים, ובאופן שמיירי הראב"ן שהיוצאים יד"ח בקידוש טועמים בעצמם, הרי שפיר מתקיים עי"ז החיוב המיוחד של טעימת יין שנאמר בקידוש, וכל הדיון בראב"ן הוא רק לענין דין טעימה שנאמר בכל כוסות של ברכה, וכמפורש בלשוננו שם דהציא רק מה דאיחא "המצרך נריך שיטעום" ולא מה דאיחא בפסחים "המקדש וכו'", דה"ל לומר דהא דאיחא "המצרך" הוא בדוקא, (ואמנם מצינו בראשונים שדנו בזה), ולפי ד' זה ה"ל זה חלוי במי שמצרך על הכוס, דמדיני כוס של ברכה ש"המצרך" בעצמו יטעום מהכוס, ולזה לא ה"ל מהני טעימת אחר אפי' לעצמו, וע"ז שפיר הציא הראב"ן מסוגיא דעירובין דמוכח שם ד"המצרך" הוא לא דוקא.

שמחה בשבת ויום טוב

והשלישי הוא השמחה בעבודת ה' בטוב לבב מרוב כל וכל מלאכתו תהיה כאילו היא עשויה, כאמרו מליצה תורתו של דואג ומיצר היא רק מן השפה ולחוץ, ועל זה בא אות שבת ויום טוב, והשומר שבת ויר"ט ואינו שמח בעבודת ה' ומצטער בהמרותו אינו מבעלי שומרי שבת ויר"ט, כי הוא עושה היפך האות.

(חתם סופר דרשות לז' אדר)